

Νεανική Επιχειρηματικότητα και Νέα Επιχείρηση στις Συνθήκες της Ελληνικής Κρίσης: Στάσεις σχετικά με τις δυσκολίες και τις δυνατότητες

Κλεονίκη Δημουλά

Απόφοιτη Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Πολιτική Επιστήμη και Κοινωνιολογία», Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Copyright © 2016
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ)
Βασ. Σοφίας 49, 106 76 Αθήνα
Τηλ.: (+30) 210 7257110, Fax: (+30) 210 7257114,
E-mail: eliamep@eliamep.gr, info@crisisobs.gr
url: www.eliamep.gr, www.crisisobs.gr
Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος

Ερευνητικό Κείμενο Νο 21/2016

Νεανική Επιχειρηματικότητα και Νέα Επιχείρηση στις Συνθήκες της Ελληνικής Κρίσης: Στάσεις σχετικά με τις δυσκολίες και τις δυνατότητες

Κλεονίκη Δημουλά

Απόφοιτη Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Πολιτική Επιστήμη
και Κοινωνιολογία», Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας
Διοίκησης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Το ΕΛΙΑΜΕΠ δεν υιοθετεί ως ίδρυμα πολιτικές θέσεις. Καταβάλλει μάλιστα προσπάθεια να παρουσιάζονται στα πλαίσια των εκδηλώσεων του και στο μέτρο του δυνατού όλες οι υπάρχουσες απόψεις. Υπό το πρίσμα αυτό, οι αναλύσεις και οι γνώμες που δημοσιεύονται στις σειρές του θα πρέπει να αποδίδονται αποκλειστικά στους συγγραφείς και να μην θεωρούνται ότι αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του ιδρύματος, του διοικητικού συμβουλίου του, της διεύθυνσης ή των κατά περίπτωση και καθ' οιονδήποτε τρόπο συνεργαζομένων φορέων.

Νεανική Επιχειρηματικότητα και Νέα Επιχείρηση στις Συνθήκες της Ελληνικής Κρίσης: Στάσεις σχετικά με τις δυσκολίες και τις δυνατότητες¹

Κλεονίκη Δημουλά²

Η Κλεονίκη Δημουλά σπούδασε Κοινωνιολογία στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Αποφοίτησε από το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Πολιτική Επιστήμη και Κοινωνιολογία» του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Στα πλαίσια πρακτικής άσκησης και εθελοντικής εργασίας έχει απασχοληθεί στη ΜΚΟ PRAKSIS, στο Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού και στο Κέντρο Πρόληψης των Εξαρτήσεων και Προαγωγής της Ψυχοκοινωνικής Υγείας «Αθηνά Υγεία».

Μάρτιος 2016

¹ Το κείμενο βασίστηκε στη Μεταπτυχιακή Εργασία Ειδίκευσης στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Πολιτική Επιστήμη και Κοινωνιολογία» του τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, της Σχολής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

² Ευχαριστώ θερμά τον κ. Κύρτση Αλέξανδρο-Ανδρέα, τον κ. Κατσίκια Δημήτριο και τον κ. Τσίρμπα Ιωάννη, Τριμελή Συμβουλευτική Επιτροπή της Μεταπτυχιακής Εργασίας Ειδίκευσης, για την συνεπή καθοδήγηση, τις σημαντικές παρατηρήσεις και τις χρήσιμες συμβουλές. Ευχαριστώ, επίσης, για την πολύτιμη βοήθεια που μου προσέφεραν, τον κ. Οικονόμου Αντώνη από το «InnovAthens», τον κ. Βραχνή Γιώργο και τον κ. Λύτρα Χρήστο από το «Egg-enter-grow-go» και την κα. Αποστολίδη Νατάσα από το «Orange Grove».

Νεανική Επιχειρηματικότητα και Νέα Επιχείρηση στις Συνθήκες της Ελληνικής Κρίσης: Στάσεις σχετικά με τις δυσκολίες και τις δυνατότητες

Περίληψη

Η οικονομική κρίση που έχει ξεσπάσει τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα έχει επιφέρει δραματικές κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες στο σύνολο του πληθυσμού. Τα ποσοστά της ανεργίας αυξήθηκαν σημαντικά, καθώς πολλές θέσεις εργασίας χάθηκαν και χιλιάδες επιχειρήσεις τερμάτισαν τη λειτουργία τους. Τα εισοδήματα συρρικνώθηκαν και οι επενδύσεις υποχώρησαν. Στο πλαίσιο των δεδομένων συνθηκών, η παρούσα εργασία στοχεύει στη μελέτη των παραγόντων που ενθαρρύνουν ή δυσχεραίνουν την ανάληψη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών από νεαρά άτομα και την εις βάθος κατανόηση του τρόπου με τον οποίο αυτοί γίνονται αντιληπτοί και αξιολογούνται από τους δρώντες. Η έρευνα διεξήχθη σε δείγμα πληθυσμού νέων ηλικίας έως τριάντα δύο (32) ετών με τυπική ή μη τυπική έναρξη επιχείρησης στο διάστημα των ετών 2012-2015 και υλοποιήθηκε με συνεντεύξεις βάθους, ανοιχτού τύπου ερωτήσεων, οι οποίες επεξεργάστηκαν με τη μέθοδο της θεματικής ανάλυσης.

Λέξεις Κλειδιά

Νεανική επιχειρηματικότητα, νεοσύστατη επιχείρηση, οικονομική κρίση, ανεργία, αυτοαπασχόληση

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	6
1. Θεωρητικό πλαίσιο	7
1.1. Διαστάσεις της επιχειρηματικότητας	7
1.2. Κίνητρα και χαρακτηριστικά του νέου επιχειρηματία	8
1.3. Ο ρόλος του κοινωνικού κεφαλαίου και των κοινωνικών δικτύων	8
1.4. Αναστοχασμός κατά τη διαδικασία λήψης της απόφασης	9
1.5. Κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον και επιχειρηματικότητα	10
1.6. Τα στάδια ίδρυσης μια επιχείρησης	10
1.7. Βασικά χαρακτηριστικά της νεανικής επιχειρηματικότητας	10
2. Μεθοδολογία	12
3. Θεματική ανάλυση δεδομένων	14
3.1. Η σημασία της δημιουργίας	14
3.2. Η συνεργασία ως κοινωνικό κεφάλαιο	16
3.3. Αναστοχασμός και γνωρίσματα του επιχειρηματία	18
3.4. Γραφειοκρατία και φορολογία	21
3.5. Οι ευκαιρίες της οικονομικής κρίσης	23
4. Συμπεράσματα	25
Βιβλιογραφία	27

Εισαγωγή

Η κρίση που ξέσπασε στην Ελλάδα το 2009, έχει επιφέρει δραματικές κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες για το σύνολο του πληθυσμού. Η ανεργία σημείωσε πρωτοφανή ποσοστά, χιλιάδες θέσεις εργασίας στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα χάθηκαν, πολλές επιχειρήσεις τερμάτισαν τη λειτουργία τους, οι επενδύσεις υποχώρησαν, τα εισοδήματα συρρικνώθηκαν και η αγοραστική δύναμη μειώθηκε. Όλα αυτά δημιούργησαν την ανέχεια και δυσχέραιναν την επιβίωση ενός μεγάλου τμήματος του πληθυσμού.

Αντίστοιχα, η ανεργία στους νέους άγγιξε το ποσοστό του 67%, καθώς πολλοί νέοι, είτε έχασαν τις δουλειές τους, είτε αδυνατούσαν να εξασφαλίσουν κάποια θέση εργασίας. Πολλοί από αυτούς, με υψηλό ή χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο, αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την χώρα, αναζητώντας καλύτερες προοπτικές στο εξωτερικό.

Ως εκ τούτου, χρήζει ιδιαίτερης σημασίας η διερεύνηση της νεανικής επιχειρηματικότητας και η μελέτη του τρόπου με τον οποίο νέοι άνθρωποι παρακινούνται και αποφασίζουν, μέσα σε αντίξοες συνθήκες, να ξεκινήσουν νέα εγχειρήματα. Εγχειρήματα τα οποία ούτως ή άλλως αναλαμβάνει ένα μικρό ποσοστό του πληθυσμού, δεδομένου του ρίσκου που συνεπάγονται, ανεξαρτήτως της οικονομικής συγκυρίας που τα διευκολύνει περισσότερο ή λιγότερο.

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να μελετήσει εις βάθος τους παράγοντες μεν που ενθαρρύνουν νέους ανθρώπους να αναλάβουν επιχειρηματικές πρωτοβουλίες και να δημιουργήσουν εκ του μηδενός νέες επιχειρήσεις και να διερευνήσει δε, τις συνθήκες που δυσχεραίνουν αυτήν την προσπάθεια. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα επιχειρεί να μελετήσει τον τρόπο με τον οποίο η απόφαση για την έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας επηρεάζεται από εσωτερικά κίνητρα και εξωγενείς συνθήκες, να κατανοήσει το ρόλο των κοινωνικών δικτύων και των κοινωνικών και ατομικών χαρακτηριστικών σε αυτήν ακριβώς την απόφαση. Τέλος, στοχεύει στην κατανόηση και ερμηνεία του τρόπου με τον οποίο οι ίδιοι αντιλαμβάνονται τις συνθήκες του περιβάλλοντος, συνθέτουν τις εικόνες της πραγματικότητας και αποφασίζουν την εκκίνηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

1. Θεωρητικό πλαίσιο

Οι υποενότητες που ακολουθούν στοχεύουν στη σκιαγράφηση του υπό έρευνα ζητήματος και στον ορισμό των κεντρικών εννοιών, στις οποίες αναφέρεται η εν λόγω έρευνα. Με σκοπό να κατανοηθούν οι δυνατότητες και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν άτομα νεαρής ηλικίας στην εκκίνηση επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και οι αιτίες και ο τρόπος με τον οποίο λαμβάνουν την απόφαση αυτή εντός των συνθηκών της οικονομικής κρίσης, είναι απαραίτητο να παρουσιασθούν οι βασικές διαστάσεις της επιχειρηματικότητας, τα κίνητρα και τα γνωρίσματα του νέου επιχειρηματία, ο ρόλος του κοινωνικού κεφαλαίου και των κοινωνικών δικτύων, η διαδικασία αναστοχασμού στην πορεία λήψης της απόφασης, το κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον που επηρεάζει την εμφάνιση και ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, τα στάδια ίδρυσης της νέας επιχείρησης και τα βασικά χαρακτηριστικά της νεανικής επιχειρηματικότητας.

1.1. Διαστάσεις της επιχειρηματικότητας

Η επιχειρηματική δραστηριότητα ορίζεται ως η ανακάλυψη κενών στην αγορά και η εκμετάλλευσή τους πριν από οποιονδήποτε άλλον. Δεδομένου ότι σκοπός δεν μπορεί να είναι άλλος από τη προσπάθεια του δρώντος να εκμεταλλευθεί προς ίδιον όφελος τα κενά που αντιλαμβάνεται, το επιχειρηματικό κέρδος αντιμετωπίζεται ως το κίνητρο της επιχειρηματικής λειτουργίας (Ιωαννίδης, 1995). Αναλόγως, ο επιχειρηματίας είναι εκείνος ο οποίος αντιλαμβάνεται ευκαιρίες κέρδους ή εφευρίσκει και δημιουργεί νέες. Η επιχειρηματικότητα είναι έτσι, άρρηκτα συνδεδεμένη με την έννοια της καινοτομίας, η οποία αποτελεί βασικό παράγοντα της οικονομικής ανάπτυξης (Schumpeter, 2006). Δεδομένου ότι οι έννοιες του «κινδύνου» και της «αβεβαιότητας» περιγράφουν το πλαίσιο της άγνοιας των μελλοντικών συνθηκών της αγοράς μέσα στο οποίο οι συναλλασσόμενοι είναι υποχρεωμένοι να κινηθούν στο παρόν, εγγενές στοιχείο της επιχειρηματικής δράσης είναι επίσης και η ανάληψη κινδύνων που προέρχονται από την αβεβαιότητα της οικονομικής δραστηριότητας (Knight, 1964). Αντίστοιχα, οι έννοιες της «ευθύνης» και του «ελέγχου» χαρακτηρίζουν τον επιχειρηματία, καθώς είναι αυτός ο οποίος ευθύνεται για την καταβολή εισοδήματος στους ιδιοκτήτες των πόρων που χρησιμοποιεί, για το καθαρό αποτέλεσμα από τη λειτουργία της επιχείρησης, είτε αυτό είναι θετικό (κέρδος), είτε αρνητικό (ζημία) (Ιωαννίδης, 1995), συντονίζει τους περιορισμένους πόρους, οργανώνει και ελέγχει την λειτουργία των συντελεστών παραγωγής (Casson, 2003).

1.2. Κίνητρα και χαρακτηριστικά του νέου επιχειρηματία

Η απόφαση ανάληψης επιχειρηματικών πρωτοβουλιών θεωρείται το προϊόν κινήτρων και προθέσεων που ποικίλλουν σύμφωνα με τα ατομικά χαρακτηριστικά και τις ικανότητες του επιχειρηματία (Barba-Sánchez και Atienza-Sahuquillo, 2012). Οι προθέσεις αυτές κατηγοριοποιούνται στα κίνητρα «έλξης» και «ώθησης». Οι παράγοντες ώθησης οφείλονται στο γεγονός ότι μια τρέχουσα εργασιακή κατάσταση είναι απογοητευτική και δυσάρεστη, ενώ φαίνεται να υπάρχει μια θετική σχέση ανάμεσα στους δείκτες ανεργίας και αυτοαπασχόλησης (Stoner και Fry, 1982). Αντίθετα, όταν η αυτοαπασχόληση θεωρείται μία θετική μελλοντική επιλογή, οι παράγοντες έλξης συνιστούν τους κύριους λόγους για να γίνει κάποιος ελεύθερος επαγγελματίας και συνοψίζονται στην αντίληψη για την αυτοαπασχόληση ως μέσο δημιουργίας πλούτου, στην ανάγκη για προσωπική εξέλιξη, επιτυχία και ανεξαρτησία (Scheinberg και McMillan, 1988), στην έντονη επιθυμία ανάληψης κινδύνων και στην εσωτερική ανάγκη για απόλυτο έλεγχο των συνθηκών της ζωής (Rauch και Frese, 2000). Αντίστοιχα, οι νέοι επιχειρηματίες διακρίνονται σε αυτούς που παραιτούνται από την προηγούμενη εργασιακή τους θέση με σκοπό να ξεκινήσουν ένα νέο εγχείρημα και σε εκείνους που ιδρύουν μια επιχείρηση προερχόμενοι από ένα διάστημα ανεργίας. Είναι αναμενόμενο ότι οι πρώτοι αναλαμβάνουν μια επιχειρηματική πρωτοβουλία με σκοπό να εκμεταλλευθούν μια ευκαιρία, ενώ οι τελευταίοι εισέρχονται σε αυτή τη διαδικασία εξ' ανάγκης, λόγω της έλλειψης ικανοποιητικών επαγγελματικών προοπτικών (Baptista et al., 2007).

1.3. Ο ρόλος του κοινωνικού κεφαλαίου και των κοινωνικών δικτύων

Ως κοινωνικό κεφάλαιο ορίζονται οι υλικοί και άυλοι πόροι που αποκτούν τα δρώντα υποκείμενα μέσω των κοινωνικών δομών, διευκολύνοντας την επίτευξη των στόχων τους και επηρεάζοντας θετικά την ατομική ή συλλογική δράση (Greve και Salaff, 2003). Ως προς τη λειτουργία των επιχειρήσεων, το κοινωνικό κεφάλαιο επιτρέπει τη δημιουργία άρρηκτης γνώσης, τη διάδοση σχετικών πληροφοριών και τη δημιουργία έμπιστων σχέσεων (Boari και Presutti, 2004). Η βιβλιογραφία μας πληροφορεί ότι περιλαμβάνει την παιδεία, την εκπαίδευση (Baptista et al., 2007, Bruederl et al., 1992) και την εργασιακή εμπειρία (Rauch και Frese, 2000, Jayawarna et al., 2007, Okhonima, 2010, Baptista et al., 2007). Διαμέσου των δύο πρώτων, τα άτομα αναπτύσσουν ικανότητες και δεξιότητες, ώστε να εξοικειώνονται με την τεχνολογία, να εντοπίζουν, να αξιοποιούν και να διαχειρίζονται κατά τον βέλτιστο τρόπο ευκαιρίες στον περιβάλλοντα χώρο (Baptista et al., 2007), ενώ η προηγούμενη εργασιακή εμπειρία επιταχύνει την εφαρμογή των ιδεών, συμβάλλει στην επιτυχημένη έναρξη, διοίκηση και οργάνωση μικρών εταιρειών, βοηθά στην εξασφάλιση του απαιτούμενου κεφαλαίου και στην ανάπτυξη αντίστοιχων ικανοτήτων (Jayawarna et al., 2007, Okhonima, 2010,

Bartista et al., 2007). Το κοινωνικό κεφάλαιο μπορεί να καλλιεργηθεί και να βελτιωθεί, καθώς αφορά την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων (Rauch και Frese, 2000).

Σημαντικό ρόλο κατέχουν, επίσης, τα κοινωνικά δίκτυα μέσω των οποίων ο νέος επιχειρηματίας αναζητά συμβουλές, καθοδήγηση, υποστήριξη, αλλά και οικονομικούς πόρους. Η αρωγή από αυτά σχετίζεται τόσο με την ίδρυση, όσο και με την ανάπτυξη νεοσύστατων επιχειρήσεων, ειδικά όταν αυτές αφορούν νέες και καινοτόμες ιδέες (Jayawarna et al., 2007). Διακρίνονται στα επίσημα κοινωνικά δίκτυα, όπως είναι τα πανεπιστήμια, τα ερευνητικά κέντρα και εργαστήρια, τα δίκτυα πληροφοριών και έρευνας, και στα ανεπίσημα, τα οποία περιλαμβάνουν την οικογένεια, τους συγγενείς, τους φίλους και τους συνεργάτες (Gloor et al., 2011).

1.4. Αναστοχασμός κατά τη διαδικασία λήψης της απόφασης

Ιδιαίτερη σημασία κατέχει ο τρόπος με τον οποίο το εξωτερικό περιβάλλον επιδρά στο εσωτερικό και ο τρόπος με τον οποίο τελικά τα άτομα λαμβάνουν τις αποφάσεις. Καθένας στοχάζεται, σταθμίζει και μελετά τις συνθήκες σε σχέση με τον εαυτό του. Υπό το φως αυτών των σκέψεων, καθορίζει τη πορεία των δράσεων του στην κοινωνία. Όλοι έχουν ένα πεδίο ιδιωτικού στοχασμού, με βάση το οποίο ερευνούν και αξιολογούν τις εξωτερικές περιστάσεις μέσα στις οποίες καθίστανται είτε ικανοποιημένοι, είτε δυσαρεστημένοι και στη βάση του οποίου εποπτεύουν τις μελλοντικές τους ενέργειες. Το μέσο για την επίτευξη αυτού είναι η «εσωτερική συζήτηση», ο αναστοχασμός. Εντούτοις, ο κάθε ένας στοχάζεται με διαφορετικό τρόπο και η φύση των εσωτερικών «συζητήσεων» σε καμία περίπτωση δεν είναι η ίδια. Οι διαφορές ξεπερνούν την προσωπική ιδιοσυγκρασία και συνδέονται με τους διαφορετικούς τύπους σκέψεων, ουσιαστικά με κάθε διαφορετικό τρόπο ζωής. Δύο από τα είδη των αναστοχασμών είναι οι επικοινωνιακοί και οι αυτόνομοι (Archer, 2003).

Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν άνθρωποι οι οποίοι ενώ ξεκινούν εσωτερικούς διαλόγους στις ιδιωτικές τους σκέψεις, μοιράζονται τα προβλήματά τους, συζητούν τις αποφάσεις τους και έτσι εξωτερικεύουν πολλά από εκείνα, που για άλλους παραμένουν εγγενώς εσωτερικές διαδικασίες διαβούλευσης. Οι επακόλουθες αποφάσεις σχετικά με τον τρόπο δράσης και τον τρόπο συμπεριφοράς επηρεάζονται από αυτούς, με τους οποίους συνδιαλέγονται, οι οποίοι συνήθως είναι «αληθινά και δοκιμασμένα» άτομα, όπως η οικογένεια και οι φίλοι. Έτσι, η προσωπική σκέψη διεισδύει στην ομάδα και το αντίστροφο. Η δεύτερη κατηγορία αφορά τη μοναχική άσκηση της διανοητικής δραστηριότητας κατά την οποία τα ίδια τα άτομα αναγνωρίζουν ότι βρίσκονται σε εσωτερικό «διάλογο» με τον εαυτό τους. Στη κατηγορία αυτή ανήκουν άνθρωποι οι οποίοι δεν αισθάνονται την ανάγκη και δεν επιθυμούν εξωτερικές συναλλαγές για τον τρόπο με τον οποίο σχεδιάζουν τη ζωή τους. Πρόκειται ως επί το πλείστον για αποφασιστικά και αυτόνομα άτομα με αυτοπεποίθηση και αυτογνωσία (Archer, 2003).

1.5. Κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον και επιχειρηματικότητα

Κάθε επιχείρηση εντοπίζεται σε ένα ιδιαίτερο περιβάλλον, το οποίο περιλαμβάνει όλους εκείνους τους παράγοντες που επηρεάζουν άμεσα τη λειτουργία της και δεν μπορούν να ελεγχθούν από τον επιχειρηματία. Οι συνθήκες αυτές είναι ιδιαίτερης σημασίας για τις νεοσύστατες επιχειρήσεις, οι οποίες ενέχουν υψηλότερο κίνδυνο αποτυχίας, καθώς επηρεάζουν σε βάθος χρόνου τη στρατηγική, τη δομή και την επιτυχία τους (Rauch και Frese, 2000). Η φύση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος και ο βαθμός υψηλής αβεβαιότητας και κινδύνου, η σταθερότητα και το υψηλό επίπεδο ανταγωνισμού, η διαθεσιμότητα των απαραίτητων πόρων όπως το κεφάλαιο, το εργατικό δυναμικό και η ανεπτυγμένη τεχνολογική υποδομή, η κυβερνητική πολιτική που ακολουθείται για την υποστήριξη της επιχειρηματικότητας, ιδιαίτερα στο τομέα της στήριξης νέων επιχειρήσεων, οι οικονομικές και πολιτικές συγκυρίες, το νομικό και θεσμικό πλαίσιο και το πολιτισμικό περιβάλλον είναι οι βασικές κατηγορίες μεταβλητών που επιδρούν στην ικανότητα μιας επιχείρησης να δραστηριοποιηθεί και να αναπτυχθεί (Πετράκης, 2008).

1.6. Τα στάδια ίδρυσης μια επιχείρησης

Τα στάδια ίδρυσης μιας νέας επιχείρησης είναι τα εξής: 1) το στάδιο κινητοποίησης, στο οποίο οι επιχειρηματίες συζητούν την αρχική τους ιδέα και αναπτύσσουν το επιχειρηματικό τους σχέδιο, 2) το στάδιο σχεδίασης, όπου προετοιμάζουν την ίδρυση της εταιρείας, λαμβάνοντας τους απαραίτητους πόρους και γνώση, εκτελώντας κατ'επέκταση και τις ανάλογες ενέργειες και 3) το στάδιο ίδρυσης, κατά το οποίο επικεντρώνονται περισσότερο στις καθημερινές δραστηριότητες και συναλλαγές και στην επίλυση των προβλημάτων που ανακύπτουν (Πετράκης, 2008). Τα στάδια δεν είναι ισοδύναμα και η ίδρυση ή ακόμα και η επιχειρηματικότητα δεν εξελίσσονται με τον ίδιο ρυθμό σε κάθε φάση. Τα όρια δε από το ένα στο επόμενο στάδιο δεν είναι πάντα ευδιάκριτα και επιπλέον, η μετάβαση ανάμεσά τους δεν γίνεται αυτόματα (Greve και Salaff, 2003).

1.7. Βασικά χαρακτηριστικά της νεανικής επιχειρηματικότητας

Η νεανική ηλικία περιλαμβάνει τις τρεις πρώτες περιόδους της ώριμης ηλικίας: 1) τη πρώτη μετάβαση στην ώριμη ηλικία (17^ο-22^ο έτος), όπου το άτομο αφήνει πίσω του την εφηβεία, 2) την είσοδο στον κόσμο των ενηλίκων (22^ο-28^ο έτος), κατά την οποία ο νεαρός ενήλικος κάνει μερικές αρχικές επιλογές σχετικά με την επαγγελματική του απασχόληση, τις φιλίες, τις ατομικές αξίες, τον τρόπο ζωής και τις διαπροσωπικές σχέσεις και 3) την ύστερη μετάβαση στην ώριμη ηλικία (28^ο έτος-32^ο έτος) στην οποία

εδραιώνεται ο τρόπος ζωής βασισμένος σε μια περισσότερο ολοκληρωμένη γνώση του εαυτού και των σχέσεων με τους συνανθρώπους και την κοινωνία (Hayes, 1998).

Η νεανική επιχειρηματικότητα διαχωρίζεται στην επιχειρηματικότητα ανάγκης και ευκαιρίας. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν άτομα τα οποία αναλαμβάνουν επιχειρηματικές πρωτοβουλίες λόγω έλλειψης άλλων δυνατοτήτων ικανοποιητικής απασχόλησης και δημιουργίας εισοδήματος, ενώ η δεύτερη κατηγορία αφορά την επιχειρηματικότητα που προκύπτει ως αποτέλεσμα της επιθυμίας αξιοποίησης μιας επιχειρηματικής ευκαιρίας, η οποία δεν αποτελεί τη μοναδική επιλογή για την εξασφάλιση των προς το ζην. Καθώς, όμως, πολλές φορές τα κίνητρα επικαλύπτονται, είναι δύσκολο να τεθεί μια σαφής διαχωριστική γραμμή ανάμεσα σε αυτούς τους δύο τύπους επιχειρηματικότητας. Εκτός δε, από τις συνθήκες διαβίωσης, τα κίνητρα συνδέονται, επίσης, με τις προσωπικές προτιμήσεις και στόχους, τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα και τις ατομικές ικανότητες και δεξιότητες (Schoof, 2006).

Η εκπαίδευση κατέχει καίρια σημασία για την ανάπτυξη των επιχειρηματικών αυτών δεξιοτήτων, χαρακτηριστικών και συμπεριφορών, αλλά και για τη μετάδοση γνώσεων, την κατανόηση και τη συνειδητοποίηση της επιχειρηματικότητας ως αξιόλογη επιλογή επαγγελματικής σταδιοδρομίας. Επιπρόσθετα, το οικείο περιβάλλον και πολύ περισσότερο η οικογένεια διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση μιας νοοτροπίας ανοικτής στην αυτοαπασχόληση και την επιχειρηματικότητα (Schoof, 2006).

Η έλλειψη επιχειρηματικής εμπειρίας και ανεπτυγμένων αντίστοιχων ικανοτήτων, τα περιορισμένα ή ελλιπή οικονομικά κεφάλαια και η απουσία επαρκών εγγυήσεων για τη διασφάλιση δανείων ή πιστώσεων, που χαρακτηρίζουν τους νεαρούς επιχειρηματίες, εξαιτίας της ηλικίας, δημιουργούν περαιτέρω δυσκολίες στην πρόσβαση σε χρηματοδότηση και στη διεκπεραίωση των χρονοβόρων και δαπανηρών γραφειοκρατικών διαδικασιών και φορολογικών βαρών (Schoof, 2006). Η επιχειρηματική δραστηριότητα καθίσταται, έτσι, ιδιαίτερα ριψοκίνδυνη για τα νεαρά άτομα, είτε απασχολούν εργαζομένους είτε όχι, και οι πιθανότητες αποτυχίας του νέου εγχειρήματος στις νέες ηλικίες αυξάνονται σημαντικά (Listerri et al., 2006).

2. Μεθοδολογία

Τα γενικά θέματα και τα συγκεκριμένα ερωτήματα που αποτέλεσαν τους βασικούς προβληματισμούς αυτής της μελέτης διερευνήθηκαν με ποιοτική ανάλυση συνεντεύξεων βάθους με ανοιχτού τύπου ερωτήσεις. Επιλέχθηκε η ποιοτική έρευνα διότι παρέχει τη δυνατότητα γνωστικής πρόσβασης στα επίπεδα της βιωμένης εμπειρίας, της συγκρότησης της ταυτότητας και της διαλεκτικής αλληλεξάρτησης του ατομικού με το κοινωνικό (Τσιώλης και Σιούτη, 2013). Επιπλέον, στοχεύει στην απόδοση περιγραφών και ερμηνειών από τους ερωτώμενους, χρησιμοποιώντας δικές του εννοιολογικές κατηγορίες και όχι εκείνες που επιβάλλονται από ένα αυστηρά δομημένο ερωτηματολόγιο (Κυριαζή, 1999).

Η μελέτη διεξήχθη σε δείγμα πληθυσμού νέων ηλικίας έως τριάντα δύο (32) ετών, οι οποίοι είτε έχουν προβεί σε τυπική έναρξη επιχείρησης σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή από το έτος του 2012 ή στα μετέπειτα χρόνια της οικονομικής κρίσης έως και τις μέρες μας, είτε βρίσκονται σε αυτή τη διαδικασία χωρίς να έχουν κάνει επίσημη έναρξη επιχείρησης. Το τριακοστό δεύτερο, έτος ηλικίας, επιλέχθηκε ως όριο, καθώς διαχωρίζει την νεανική από την μέση ώριμη ηλικία (Hayes, 1998). Τα χρονικά όρια της έναρξης των επιχειρήσεων ορίστηκαν έτσι ώστε να περιλαμβάνουν όλους εκείνους που ξεκίνησαν νέα εγχειρήματα μέσα σε δύσκολες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, όταν ήδη η οικονομική κρίση είχε ξεσπάσει, είχε γίνει αισθητή στο σύνολο του πληθυσμού και η οικονομία βρισκόταν σε κατάσταση βαθιάς ύφεσης. Δεν αποκλείστηκαν επίσης, όσοι βρισκόταν σε διαδικασία έναρξης ακόμα και μετά τις τελευταίες πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις που στιγματίσαν τη θερινή περίοδο του 2015 με τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος, το κλείσιμο των τραπεζών, τον έλεγχο των κεφαλαίων και τις συνεπακόλουθες αντίξοες συνθήκες που αυτό δημιούργησε. Καθώς, το ενδιαφέρον στοιχείο της έρευνας ήταν να γίνει αντιληπτός «ο παλμός» των ανθρώπων που καταστρώνουν σχέδια για την επαγγελματική τους πορεία και το μέλλον της ζωής τους σε δύσκολες χρονικές περιόδους, οι ανησυχίες τους, τα προβλήματά τους, οι σκέψεις τους και τα συναισθήματά τους δε θα μπορούσαν να ειπωθούν εκτός του ευρύτερου πλαισίου από το οποίο προκαλούνται και μέσα στο οποίο εκδηλώνονται.

Η ηλικία, λοιπόν, και το έτος έναρξης ή προετοιμασίας της επιχείρησης αποτέλεσαν τα κριτήρια με βάση τα οποία επελέγη το υπό έρευνα δείγμα, το οποίο καταρτίστηκε με τη «μέθοδο του διαθέσιμου δείγματος». Οι συνεντευξιαζόμενοι αναζητήθηκαν σε θερμοκοιτίδες επιχειρήσεων, στόχος των οποίων είναι η ανάπτυξη και ενίσχυση της επιχειρηματικότητας. Αφού ενημερώθηκαν διεξοδικά για την έρευνα και το σκοπό της, όσοι από αυτούς πληρούσαν τα παραπάνω χαρακτηριστικά, δέχθηκαν να συμμετέχουν στην έρευνα. Διευκρινιστικά πρέπει να αναφερθεί ότι αν και η πλειονότητα των ερευνώμενων δραστηριοποιείται στην καινοτόμα και τεχνολογική επιχειρηματικότητα, ο τομέας δραστηριοποίησης, καθώς επίσης και η έδρα των επιχειρήσεων δεν αποτέλεσε κανενός είδους κριτήριο για τον καθορισμό του υπό έρευνα δείγματος.

Προκειμένου να διασφαλιστεί η ομαλή και ορθή διεξαγωγή της μελέτης, πραγματοποιήθηκε πιλοτική έρευνα, μέσα από την οποία αναδύθηκαν σημαντικά θέματα και προέκυψαν μια σειρά από ερωτήματα που συνέβαλλαν στη τελική διαμόρφωση του θεματικού οδηγού των ερωτήσεων, ενώ συγχρόνως εντοπίστηκαν και διορθώθηκαν προβλήματα σχετικά με τη συγκρότηση αυτού. Για το λόγο αυτό, στο πιλοτικό στάδιο της έρευνας τα κριτήρια της ηλικίας και της χρονολογίας έναρξης της επιχείρησης δεν αναζητήθηκαν με αυστηρότητα, συμμετείχαν δηλαδή είτε και άτομα ηλικίας άνω των τριάντα δύο (32) ετών, είτε και με έναρξη επιχείρησης κατά το χρονικό διάστημα 2008-2011.

Το δείγμα της δοκιμαστικής έρευνας επελέγη με τη δειγματοληψία «χιονοστιβάδας». Αρχικά, αναζητήθηκαν επιχειρηματίες από την ηλεκτρονική βάση του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Αθηνών (Ε.Β.Ε.Α) με κριτήρια το έτος έναρξης επιχείρησης το 2012 και έδρα το Δήμο Ζωγράφου. Η περιοχή του Δήμου Ζωγράφου επελέγη αυθαίρετα, ώστε να καταστεί δυνατή η δημιουργία καταλόγου με εύλογο αριθμό νεοσύστατων επιχειρήσεων, η τηλεφωνική επικοινωνία μαζί τους και να διευκολυνθεί η πρόσβαση για τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων. Αφού ενημερώθηκαν τηλεφωνικώς για την έρευνα και το σκοπό της, όσοι από αυτούς πληρούσαν το κριτήριο της ηλικίας και δέχθηκαν να συμμετέχουν, αποτέλεσαν το πρώτο δείγμα. Στη συνέχεια, πολλοί από αυτούς έδωσαν τα ονόματα άλλων επιχειρηματιών, οι οποίοι ακολούθως, παρέπεμψαν σε άλλα άτομα.

Το μέγεθος του δείγματος στο τελικό, αλλά και πιλοτικό στάδιο της έρευνας ήταν τόσο όσο χρειάστηκε για να επέλθει πληροφοριακός «κορεσμός». Συγκεκριμένα, ελήφθησαν δεκαπέντε (15) πιλοτικές συνεντεύξεις και δώδεκα (12) κατά το τελικό στάδιο της έρευνας. Η συμμετοχή ήταν εθελοντική και ανώνυμη.

Για την επεξεργασία του ερευνητικού υλικού χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της θεματικής ανάλυσης, καθότι ενδείκνυται για την αναγνώριση, ανάλυση και παρουσίαση θεμάτων εντός του συνόλου των δεδομένων (Braun και Clarke, 2006). Τα σχετικά θέματα αναδύθηκαν και προέκυψαν από τα ερευνητικά ερωτήματα και τις θεματικές που συζητήθηκαν, ενώ ταυτόχρονα αποτέλεσαν σημαντικές πτυχές αυτών. Εντοπίστηκαν δε στις απαντήσεις του συνόλου ή της πλειονότητας των ερωτώμενων, από τους οποίους και δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση σε αυτά είτε ρητά και άμεσα, είτε εμμέσως, από τον τρόπο με τον οποίο ανταποκρίθηκαν και αντέδρασαν στις ερωτήσεις που προκάλεσαν την αναφορά τους στη συζήτηση.

3. Θεματική ανάλυση δεδομένων

3.1. Η σημασία της δημιουργίας

«(...) Ήθελα και έχω ακόμα αυτήν την ανάγκη ό, τι κάνω να μου αρέσει και να παθιάζομαι με αυτό. Αυτό είναι δύσκολο να το βρεις αν δεν κάνεις κάτι δικό σου. Πόσο μάλλον στη δική μας χώρα που γενικά η οικονομία δεν έχει τόσο βιομηχανία και γενικά δεν υπάρχουν πολλά δημιουργικά πράγματα που γίνονται. Είναι πιο πολύ, οι εταιρείες που υπάρχουν είναι πιο πολύ εμπορικές και τα λοιπά. Δηλαδή μεσολαβούν για πράγματα, άρα, τα περισσότερα πράγματα που γίνονται είναι διαδικαστικά. (...)»

Τόσο από το θεωρητικό πλαίσιο, όσο και από το ερευνητικό υλικό προκύπτει ένα στοιχείο ανάγκης, το οποίο κινητοποιεί επιχειρηματικά και αφορά μια έντονη επιθυμία για ανεξαρτησία και αυτονομία στον επαγγελματικό βίο. Αρνητικά συναισθήματα, τα οποία έχει δημιουργήσει η προηγούμενη εργασία αποτελούν, πολλές φορές, τη βασική ώθηση για την ανάληψη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών. Τέτοιου είδους συναισθήματα είναι η απογοήτευση, η αγανάκτηση, η δυσαρέσκεια, η ψυχική πίεση, ο περιορισμός ή και αδυναμία ανάληψης πρωτοβουλιών για τον τρόπο άσκησης της εργασίας. Τα αρνητικά αυτά συναισθήματα, όπως περιγράφηκαν από τους ερωτώμενους κυρίως των πιλοτικών συνεντεύξεων, οι οποίοι χαρακτηρίζονταν από μεγαλύτερη εργασιακή εμπειρία, δημιουργούνται είτε από δυσλειτουργικές σχέσεις εργοδότη-εργαζομένου, είτε από συγκεκριμένους και προκαθορισμένους τρόπους, με τους οποίους ζητείται από τον εργαζόμενο να ασκεί τα καθήκοντά του, χωρίς ο ίδιος να διαθέτει ελευθερία, ώστε να εργαστεί με τον τρόπο που θεωρεί αποτελεσματικά βέλτιστο ή και ηθικά ορθό, ως προς τις υποχρεώσεις και την ευθύνη που φέρει απέναντι στους πελάτες της επιχείρησης.

Ωστόσο, η εργασιακή ανεξαρτησία, αυτονομία και ελευθερία συνδέεται άμεσα με την έντονη επιθυμία για δραστηριοποίηση σε τομείς που συνοψίζουν τα ενδιαφέροντα του επίδοξου επιχειρηματία, επιθυμία η οποία ταυτίζεται με την ανάγκη για δημιουργία. Έτσι, αυτό το αναγκαίο στοιχείο της δημιουργίας συμπυκνώνει τα ατομικά ενδιαφέροντα και οδηγεί στην εκδήλωση «επιχειρηματικής συμπεριφοράς» και στην ίδρυση νέας επιχείρησης, μέσα στην οποία ο επιχειρηματίας ασχολείται με ό, τι τον ευχαριστεί, θέτοντας ο ίδιος τους όρους με τους οποίους εργάζεται και λειτουργεί. Παρατηρείται, έτσι, ότι το στοιχείο της δημιουργικότητας αναφέρεται και αντιστοιχεί τόσο στην καθεαυτή σύσταση μιας εταιρείας και στη παραγωγή αγαθών, όσο και στον καθορισμό του ρόλου του επιχειρηματία μέσα σε αυτήν. Η εκ του μηδενός δημιουργία μιας επιχείρησης και των αγαθών που αυτή παράγει ικανοποιούν ακριβώς αυτήν την ανάγκη, ενώ η δυνατότητα ανάληψης πρωτοβουλιών, η ελευθερία και η ανεξαρτησία διασφαλίζουν και διασφαλίζονται επίσης, από και μέσα στο στοιχείο της δημιουργικότητας.

Εδώ, σημαντική παράμετρο αποτελεί το γεγονός ότι η επιχείρηση χαρακτηρίζεται ως «κάτι δικό σου», ως κάτι το οποίο ανήκει σε κάποιον και εντός του οποίου μπορεί κανείς να εξασφαλίσει ό, τι δεν μπορεί ως μισθωτός εργαζόμενος. Πολύ περισσότερο, στο παραπάνω παράθεμα, η μισθωτή εργασία περιγράφεται ως ανιαρή με προκαθορισμένα τα στάδια εκτέλεσής της. Αντιθέτως, η περιγραφή της ανάγκης του ατόμου για ενασχόληση με ενδιαφέρουσες και επιθυμητές δραστηριότητες που ταυτίζονται με την δημιουργία, είναι έντονη και ζωνρή, αποδίδοντας άμεσα τα συναισθήματα που αυτή προκαλεί.

Η δημιουργία, επίσης, φαίνεται να συνδέεται άμεσα με την παραγωγή και τη βιομηχανία. Όπως προκύπτει από το παράθεμα ανωτέρω, η απουσία βιομηχανικού τομέα από την οικονομία και ανάλογων ευκαιριών που ενισχύουν την παραγωγή, άρα και τη δημιουργία, είναι βασικό κίνητρο για να ξεκινήσει κάποιος κάτι «δικό του», το οποίο θα του παρέχει τη δυνατότητα να καταστεί και να αισθανθεί αντίστοιχα δημιουργικός και παραγωγικός. Υπονοείται, επίσης, ότι αν οι εταιρείες παρήγαγαν περισσότερο και μεσολαβούσαν λιγότερο σε εμπορικές διαδικασίες, τότε ίσως η ανάγκη για δημιουργία θα μπορούσε να ικανοποιηθεί με την μισθωτή εργασία και όχι αποκλειστικά με το να «φτιάξεις κάτι δικό σου».

Από πολλούς ερωτώμενους, η ίδια η έννοια της επιχειρηματικότητας ταυτίζεται με εκείνη της δημιουργίας και ο επιχειρηματίας περιγράφεται ως το άτομο που δημιουργεί, παράγει και προσφέρει στο κοινωνικό σύνολο. Πολύ περισσότερο, η δημιουργικότητα, η προσφορά και η ηθική ικανοποίηση που προκύπτει από την αποδοχή των παραγόμενων αγαθών από το κοινωνικό σύνολο αναφέρονται ως δυνατότητες ανάληψης επιχειρηματικών πρωτοβουλιών και ως παράγοντες που μπορούν να παρακινήσουν και να οδηγήσουν στην επιχειρηματική δραστηριότητα.

Το κίνητρο της δημιουργίας φαίνεται πως είναι εξίσου ισχυρό ή ακόμα ισχυρότερο από εκείνο της εκμετάλλευσης ευκαιριών, της ικανοποίησης οικονομικών αναγκών και της αποκόμισης οικονομικού κέρδους. Άνθρωποι, οι οποίοι εγκατέλειψαν την εργασία τους προκειμένου να δημιουργήσουν τη δική τους επιχείρηση, δήλωσαν ότι οι γνώσεις και οι ηθικές απολαβές που τους προσέφερε η προηγούμενη εργασία είχαν φτάσει πλέον σε ένα σημείο «κορεσμού», καθιστώντας περισσότερο από επιτακτική την ανάγκη για δημιουργία ενός νέου εγχειρήματος. Η δημιουργία, έτσι, μιας επιχείρησης θεωρείται ότι μπορεί να επεκτείνει την αποκτηθείσα γνώση, να παρέχει νέες προκλήσεις και δυνατότητες επιτυχίας που προσφέρουν περαιτέρω ηθική ικανοποίηση. Κατ' ανάλογο τρόπο, άνθρωποι εβρισκόμενοι σε κατάσταση ανεργίας, αποφασίζουν να στραφούν προς την επιχειρηματικότητα και να ασκήσουν αντίστοιχες δράσεις, όχι μόνο για να δημιουργήσουν επαγγελματικές προοπτικές και να αποκομίσουν κάποιο εισόδημα, αλλά πολύ περισσότερο για να αισθανθούν δημιουργικοί, «παραγωγικοί» και «χρήσιμοι» στο κοινωνικό σύνολο.

Όταν, όμως, απαιτείται ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, έως ότου η νεοσύστατη επιχείρηση όχι μόνο να αποφέρει κέρδη, αλλά και να καταστεί έστω βιώσιμη, τότε είναι το αίσθημα της δημιουργίας που μπορεί να αιτιολογήσει την ανάληψη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι πολλοί από τους ερωτώμενους δήλωσαν πως εργάζονται, είτε με μερική είτε με πλήρη απασχόληση και σε εργασίες

λιγότερο, περισσότερο ή καθόλου σχετικές με την ειδίκευσή τους, ώστε να έχουν τη δυνατότητα να στηρίζουν οικονομικά το νέο τους εγχείρημα και ταυτόχρονα να καλύπτουν τις βιοτικές ανάγκες τους.

Η παραπάνω διαπίστωση ενισχύεται περαιτέρω από τον τρόπο με τον οποίο πρόκειται να αξιοποιηθεί το επιχειρηματικό κέρδος όταν αυτό προκύψει. Η πλειονότητα ισχυρίστηκε καταρχήν ότι αυτό θα χρησιμοποιηθεί για την ανάπτυξη της επιχείρησης και του παραγόμενου προϊόντος ή της υπηρεσίας, ενώ στόχος επίσης είναι να καλύψει τις βασικές βιοτικές ανάγκες. Σκοπός δεν είναι η δημιουργία πλούτου και στα μελλοντικά σχέδια σχεδόν όλων των ερευνώμενων δεν συμπεριλαμβάνεται η πώληση της επιχείρησης για την αποκόμιση μεγάλων χρηματικών ποσών. Αντιθέτως, οι περισσότεροι επιθυμούν την υλοποίηση της επιχειρηματικής ιδέας προς χάριν της οποίας ιδρύθηκε η αντίστοιχη επιχείρηση, τη δημιουργία και παραγωγή του προϊόντος ή της υπηρεσίας με την οποία αυτή ασχολείται και τη μεγέθυνση της εν λόγω νεοσύστατης επιχείρησης. Μια σημαντική διευκρίνιση που πρέπει να γίνει εδώ είναι ότι η πλειονότητα αφορά επιχειρηματίες με νεοϊδρυθήσες εταιρείες, οι οποίες δεν είναι ούτε κερδοφόρες, αλλά ούτε και βιώσιμες, με λειτουργία κατά μέσο όρο μόνο δύο έτη. Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις, η ανάληψη και η διαχείριση του ρίσκου που συνεπάγεται η άσκηση της επιχειρηματικότητας, το άγχος και η αγωνία για την έκβαση της προσπάθειας, οι αυξημένες ευθύνες και η διαχείριση αυτών, η πολύωρη εργασία και ο περιορισμένος ελεύθερος χρόνος αντισταθμίζονται από τη χαρά της δημιουργίας και της ενασχόλησης με την επιχείρηση που αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής του νέου και νεαρής ηλικίας επιχειρηματία και στην οποία επενδύει όχι μόνο το κεφάλαιό του, αλλά τον κόπο, το χρόνο και το μέλλον της ζωής του, εγκαταλείποντας ή μη αναζητώντας έναν πιο ασφαλή οικονομικά και επαγγελματικά δρόμο.

« (...) είναι πολύ διαφορετικό να δουλεύεις για κάποιον ή να δουλεύεις για τη δικιά σου εταιρεία. Οπότε (...) έβαλα ένα θέμα στον εαυτό μου το να φύγω από κάπου, να μην δουλεύω για κάποιον άλλον και να αρχίσω να κάνω κάτι δικό μου, και για να έχω ελευθερία στο πώς θα δουλεύω και γιατί είναι ωραίο να δημιουργείς κάτι το οποίο είναι σαν παιδί σου ας πούμε, είναι δικό σου.»

3.2. Η συνεργασία ως κοινωνικό κεφάλαιο

«Είμαστε πέντε άτομα διαφορετικών σπουδών, ειδικοτήτων και νομίζω ο καθένας συμπληρώνει τον άλλο (...). Ένας δεν νομίζω και δεν, δεν μπορεί να κάνει, να διαχειριστεί μια ολόκληρη εταιρεία για κάτι τέτοιο και δεν είναι και σωστό αυτό. (...) Τώρα το τι αρμοδιότητα θα έχει ο καθένας (...) είναι άλλο θέμα. Φυσικά πρέπει να υπάρχει αρμοδιότητα, αλλά οι αποφάσεις είναι κοινές. (...) Μόνος του δεν μπορεί κανένας να τα διαχειριστεί όλα και δεν μπορεί να έχει και αυτήν την απαίτηση από τον εαυτό του, μόνος μου μπορώ να κάνω τα πάντα, δεν γίνεται αυτό.»

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην συνεργασία μεταξύ των ατόμων που αποτελούν τους ιδρυτές και συνιδιοκτήτες μιας επιχείρησης. Άπαντες οι ερωτώμενοι ανήκουν σε ομάδες δύο έως πέντε ατόμων, τα οποία είτε έχουν κάποιο ποσοστό στην επιχείρηση, στις περιπτώσεις όπου έχει γίνει η έναρξή της, είτε επεξεργάζονται μια επιχειρηματική ιδέα με απώτερο στόχο να ιδρύσουν μια εταιρεία. Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι κανείς από αυτούς δεν θα επιθυμούσε η επιχείρηση να περάσει στην πλήρη κυριότητά του, ενώ η πλειονότητα δεν έχει ούτε σκεφθεί αυτό το ενδεχόμενο.

Ως επί το πλείστον, οι συνεργάτες μεταξύ τους γνωρίζονται πολύ καιρό πριν δημιουργήσουν την εταιρεία, συνδέονται με σχέσεις εμπιστοσύνης, εκτίμησης, αλληλοσεβασμού και αμοιβαιότητας και προέρχονται από επίσημα κοινωνικά δίκτυα, κυρίως από πανεπιστήμια όντας συμφοιτητές, από ερευνητικά εργαστήρια ή προηγούμενες εταιρείες έχοντας υπάρξει συνεργάτες και συνάδελφοι, από δίκτυα πληροφοριών ή κόμβους επιχειρηματικότητας όπου τα άτομα γνωρίζονται μεταξύ τους και αναπτύσσουν ανάλογες συνεργασίες. Μπορεί να έχουν την ίδια ή διαφορετική εξειδίκευση, ενώ συχνά στην ομάδα συμπεριλαμβάνονται και άτομα με μεγαλύτερη εμπειρία στο τομέα της επιχειρηματικότητας, ώστε να παρέχουν συμβουλές και καθοδήγηση στους νεότερους σε εμπειρία επιχειρηματίες. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η εμπιστοσύνη και η καλή επικοινωνία που πρέπει να χαρακτηρίζει όλα τα άτομα που συνεργάζονται μεταξύ τους.

Μέσω της συνεργασίας, τα άτομα μοιράζονται το αρχικό κεφάλαιο που απαιτείται για την ίδρυση της εταιρείας, καθιστώντας τη δημιουργία της περισσότερο εφικτή και περιορίζοντας ταυτόχρονα το επιχειρηματικό ρίσκο που αναλαμβάνει ο καθένας. Οι ευθύνες και τα καθήκοντα κατανέμονται ισάξια, ενώ οι αποφάσεις λαμβάνονται από κοινού. Η διαχείριση, ως εκ τούτου, και η οργάνωση της εταιρείας δεν βαρύνουν μονάχα ένα άτομο, αλλά οι αρμοδιότητες καθορίζονται ρητά, ώστε να διευκολυνθεί η διοίκησή της. Έτσι, χάριν της συνεργασίας *«η δουλειά γίνεται πιο ευχάριστα»*, ο καθένας νιώθει μεγαλύτερη ασφάλεια και μπορεί να μοιραστεί *«τις χαρές και τις λύπες»*, *«τα καλά και τα άσχημα»*.

Ένα άλλο πολύ σημαντικό στοιχείο αυτού του είδους της συνεργασίας που θεωρείται από τους ερωτώμενους ότι κατέχει καθοριστικό ρόλο και για την επιτυχή λειτουργία μιας εταιρείας, είναι το γεγονός ότι οι ιδρυτές μοιράζονται το ίδιο όραμα, έχουν τους ίδιους στόχους και πιστεύουν στην ίδια ιδέα. Είναι ακριβώς αυτό το στοιχείο που, όπως επισημαίνεται στο ερευνητικό υλικό, πολλές φορές βοηθά να ξεπεραστούν οι διαφωνίες που προκύπτουν.

Τριβές από την συνεργασία δημιουργούνται άλλοτε συχνά και άλλοτε σπανιότερα, όχι μόνο εξαιτίας των διαφορετικών απόψεων, αλλά και από την πίεση της καθημερινότητας. Αυτές επιλύονται είτε διαμέσου συζήτησης των προβλημάτων που ανακύπτουν και με *«καλή θέληση»*, είτε πλειοψηφικά, σύμφωνα με το ποσοστό που ο καθένας ιδιοκτήτης κατέχει. Ωστόσο, οι διαφωνίες *«σε λογικό πλαίσιο»* και οι διαφορετικές απόψεις θεωρούνται από την πλειονότητα εποικοδομητικές, γόνιμες και απαραίτητες, καθώς συμβάλλουν στη δημιουργία και υλοποίηση νέων ιδεών, στη βελτίωση των ήδη υπαρχόντων, στην ανάπτυξη και εξέλιξη της επιχείρησης. Ειπώθηκε,

ακόμη, ότι η πλήρης απουσία τους αποτελεί δείγμα για τη μη ορθή λειτουργία της επιχείρησης.

Η συνεργασία, επιπροσθέτως, εκλαμβάνεται ως δυνατότητα προς την κατεύθυνση της ανάληψης επιχειρηματικών πρωτοβουλιών και της ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας, ενώ κάποιες φορές επισημάνθηκε ως καθοριστικός παράγοντας που επηρέασε τη καθεαυτή λήψη της απόφασης. Η ύπαρξη, δηλαδή, ατόμων και η δυνατότητα συνεργασίας μαζί τους με κριτήρια την εμπιστοσύνη και την καλή επικοινωνία, αποτέλεσε, σε ορισμένες περιπτώσεις, βασικό στοιχείο που οδήγησε στη θετική απόφαση για την έναρξη του νέου εγχειρήματος.

Φαίνεται, λοιπόν, ότι το στοιχείο της συνεργασίας διαδραματίζει καίριο ρόλο σε όλα τα στάδια ίδρυσης της επιχείρησης. Στο πρώτο στάδιο, όπου συζητείται η επιχειρηματική ιδέα και η πρόθεση έναρξης εταιρείας τίθεται υπό επεξεργασία, η δυνατότητα συνεργασιών λαμβάνεται σοβαρά υπόψη και επηρεάζει την απόφαση. Εν συνεχεία, κατά το δεύτερο στάδιο, που περιλαμβάνει την προετοιμασία της νέας επιχείρησης, αναζητούνται ταυτόχρονα συνεργάτες, ώστε να συνδράμουν οικονομικά, να συγκεντρωθεί το απαιτούμενο κεφάλαιο και να καθοριστούν οι αρμοδιότητες, οι ευθύνες και τα καθήκοντα. Η ομάδα και η συνεργασία μεταξύ αυτής διαδραματίζει τον πιο καθοριστικό ρόλο στο τελευταίο στάδιο, αυτό της σύστασης και της λειτουργίας της νέας εταιρείας. Εδώ, η ομάδα και ο τρόπος με τον οποίο αυτή συνεργάζεται, επηρεάζει άμεσα τη πορεία και την ανάπτυξη της.

Συνεπώς, η συνεργασία μιας ομάδας ατόμων με κοινούς στόχους και όραμα προκύπτει μέσα από τη δομή κοινωνικών δικτύων και αποφέρει στη νέα επιχείρηση υλικούς πόρους, δηλαδή οικονομικό κεφάλαιο, και άυλους, όπως εμπειρία, γνώση, πληροφορίες, μείωση του ρίσκου και διανομή των ευθυνών, συμβάλλει στην επίτευξη των καθορισμένων στόχων και επηρεάζει τη δράση όχι μόνο της ομάδας, αλλά και του κάθε ατόμου εντός αυτής. Μπορεί, επομένως, να θεωρηθεί ως κοινωνικό κεφάλαιο, να συμπεριληφθεί σε αυτό, να καλλιεργηθεί, να αναπτυχθεί και να βελτιωθεί, όπως ακριβώς η παιδεία, η εκπαίδευση και η εργασιακή εμπειρία.

«(...) πάντα θα 'θελα να έχω συνεργασίες και όχι να πηγαίνω μόνος μου. Καλό είναι να έχεις τη δική σου άποψη, καλό είναι να έχεις ψάξει όσο μπορείς, αλλά όταν ακούς μια άλλη γνώμη και αρκετά ισχυρή τότε σίγουρα σκέφτεσαι και λίγο διαφορετικά. (...) Δηλαδή δεν πρέπει να φοβόμαστε τις συνεργασίες και ίσα-ίσα που πρέπει να τις κυνηγάμε. (...)»

3.3. Αναστοχασμός και γνωρίσματα του επιχειρηματία

« (...) μου έτυχε σε μια περίοδο την οποία δεν είχα να χάσω κάτι, δηλαδή ούτε θα παρατούσα κάποια δουλειά, ούτε είχα να χάσω κάτι γενικά(...) πέρα από το άγχος του ότι ωχ θα μπω σε μια εταιρεία και τι γίνεται παρακάτω, μόνο αυτό. Διαφορετικά, ήταν μια χαρά και νομίζω δεν μου έχει βγει και σε καθόλου κακό. (...) Εξέτασα κάθε (...)

υπόνοια ότι δεν είναι σωστό να το κάνω και δηλαδή, οι δικοί μου, μου επεσήμαναν κάποια πράγματα. Εγώ τα εξέτασα αυτά, πήγα ρώτησα (...) και τα κοίταξα όλα αυτά, συζητήσαμε τα αποτελέσματα της έρευνας της δικής μου και θεωρώ ότι τεκμηριώθηκε το ότι δεν είναι κάτι τόσο τραγικό, ότι ίσως, αξίζει να το δοκιμάσουμε.»

Η επικοινωνιακή αναστοχαστικότητα περιγράφει ένα μεγάλο μέρος των ερευνώμενων, ενώ ο συνδυασμός αυτόνομου και επικοινωνιακού αναστοχασμού θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι αφορά αρκετούς από τους ερωτώμενους. Καταρχήν, πολλοί από τους νέους και νεαρής ηλικίας επιχειρηματίες, όπως γίνεται σαφές και από το παραπάνω παράθεμα, συζήτησαν εκτενώς την πρόθεσή τους να δραστηριοποιηθούν επιχειρηματικά. Οι άνθρωποι με τους οποίους συνδιαλέχθηκαν ήταν κατά γενική ομολογία η οικογένεια, η οποία στις περισσότερες περιπτώσεις στηρίζει οικονομικά και ηθικά τον νέο επιχειρηματία, και το φιλικό περιβάλλον, ο ρόλος, όμως του οποίου είναι συμπληρωματικός και όχι καθοριστικός. Η οικογένεια, σε ορισμένες από αυτές τις περιπτώσεις, ενθάρρυνε εξ' αρχής τη θετική λήψη της απόφασης με κριτήριο την καθεαυτή επιχειρηματική ιδέα και την επιτυχία που θεωρούσε ότι μπορεί να έχει η υλοποίησή της ή και την αξιοποίηση της δεδομένης ευκαιρίας που παρουσιάστηκε για τη δημιουργία αξιόλογης επαγγελματικής προοπτικής. Οι εν λόγω ερωτώμενοι δήλωσαν μάλιστα ότι αν η οικογένειά τους δεν ήταν τόσο ενθαρρυντική τότε η απόφασή τους θα είχε επηρεαστεί σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό από αυτό το γεγονός.

Σε κάποιες άλλες, όμως, περιπτώσεις, όπως ακριβώς στο απόσπασμα που παρατίθεται, η οικογένεια αρχικά επισήμανε τους κινδύνους, όντας περισσότερο επιφυλακτική και διστακτική. Το γεγονός αυτό επηρέασε άμεσα τον νεαρό επίδοξο επιχειρηματία, ο οποίος έσπευσε να αναζητήσει την κατάλληλη γνώση και τις απαραίτητες εκείνες πληροφορίες που θα βοηθούσαν στη λήψη της τελικής απόφασης. Λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα αυτά και αναστοχαζόμενος τις συνθήκες της ζωής του τη δεδομένη στιγμή, η οικογένεια από κοινού μαζί με τον δυνητικό επιχειρηματία έλαβε εν τέλει την απόφαση. Χαρακτηριστική είναι εδώ η χρήση του α' πληθυντικού προσώπου που αντανακλά ακριβώς αυτή την από κοινού απόφαση: «*τεκμηριώθηκε ότι (...) ίσως αξίζει να το δοκιμάσουμε*».

Στην κατηγορία της επικοινωνιακής αναστοχαστικότητας ως προς τη λήψη της απόφασης για την ανάπτυξη επιχειρηματικής δράσης, ανήκουν άτομα, τα οποία, είτε στράφηκαν στην επιχειρηματικότητα, όντας άνεργοι για να δημιουργήσουν επαγγελματικές προοπτικές, διασφαλίζοντας τους απαιτούμενους πόρους κυρίως από την οικογένειά τους, είτε εκμεταλλεύονται μια δεδομένη ευκαιρία για να βελτιώσουν τις ήδη υπάρχουσες, χωρίς, όμως, να έχουν εγκαταλείψει τη προηγούμενη εργασία τους, προκειμένου να έχουν τη δυνατότητα να στηρίζουν οικονομικά το νέο εγχείρημα.

Αντιθέτως, υπάρχουν άτομα τα οποία συζήτησαν μεν τις σκέψεις τους αναφορικά με την πρόθεσή τους να δημιουργήσουν τη δική τους επιχείρηση, ωστόσο δεν επηρεάστηκαν από τους ανθρώπους με τους οποίους επικοινωνήσαν και από τις απόψεις αυτών, που κάποιες φορές ήταν αποθαρρυντικές. Ως εκ τούτου, ούτε το είδος της επικοινωνίας, αλλά και ούτε και η αυτόνομη αναστοχαστικότητα εξ' ολοκλήρου μπορούν να περιγράψουν αυτές τις περιπτώσεις. Αντίθετα, ένας συνδυασμός

χαρακτηριστικών από τους δύο αυτούς τύπους αναστοχασμού είναι περισσότερο κατάλληλος για να σκιαγραφήσει τον τρόπο με τον οποίο κάποιοι από τους ερευνώμενους έλαβαν τη τελική απόφαση.

Οι επίδοξοι επιχειρηματίες, που ανήκουν στην εν λόγω κατηγορία, συνδιαλέχθηκαν είτε με την οικογένειά τους, είτε με άτομα του φιλικού τους περιβάλλοντος. Επιφυλακτικές, διστακτικές, αρνητικές ή και αποθαρρυντικές στάσεις σχετικά με τα μελλοντικά επιχειρηματικά σχέδια του νεαρού ατόμου και με το ρίσκο και τους κινδύνους που αυτά ενέχουν, στάσεις οι οποίες εκφράστηκαν είτε από το στενό οικογενειακό ή φιλικό κύκλο, δεν επηρέασαν με κανένα τρόπο τον δυνητικό επιχειρηματία και την απόφασή του. Ο ίδιος στοχαζόμενος μονάχα τις συνθήκες της ζωής του και θεωρώντας ότι η δεδομένη χρονική στιγμή ήταν η πλέον κατάλληλη για την αξιοποίηση της ευκαιρίας που του παρουσιάζεται, οδηγήθηκε στην θετική απόφαση της ανάληψης επιχειρηματικής πρωτοβουλίας.

Εδώ ανήκουν κατ' αποκλειστικότητα άτομα τα οποία δήλωσαν πως πάντα σκέφτονταν και ήθελαν να ασχοληθούν με την επιχειρηματικότητα και ότι το να δημιουργήσουν τη δική τους επιχείρηση ήταν «σαν όνειρό» τους. Η έντονη επιθυμία ενασχόλησης με την επιχειρηματικότητα στις συγκεκριμένες περιπτώσεις καλλιιεργήθηκε είτε από το χώρο του πανεπιστημίου, ή και από πολυετή εργασιακή εμπειρία σε θέση ευθύνης. Το πανεπιστήμιο μέσω συγκεκριμένων δράσεων, όπως είναι η διεξαγωγή επιχειρηματικών διαγωνισμών και σχετικών μαθημάτων και η λειτουργία αντίστοιχων ερευνητικών και μεταπτυχιακών προγραμμάτων, δημιουργεί και αναπτύσσει το επιχειρηματικό πνεύμα, ενώ η εργασιακή εμπειρία παρέχει στο άτομο όλες τις απαραίτητες δεξιότητες για να αναπτύξει δική του επιχειρηματική δραστηριότητα.

Άλλα κοινά στοιχεία των ατόμων, που ανήκουν στην εν λόγω κατηγορία, είναι τα εξής: εγκατέλειψαν την προηγούμενη εργασία τους για να ιδρύσουν τη δική τους επιχείρηση, στηρίζουν μόνοι τους το εγχείρημά τους με προσωπικές αποταμιεύσεις από προηγούμενη εργασία, ενώ κάποιοι από αυτούς έχουν επιτύχει ήδη τη βιωσιμότητα και τη κερδοφορία της επιχείρησης, απασχολώντας, δε, και υπαλλήλους.

Είναι απαραίτητο, όμως, να σημειωθεί, ότι τα άτομα αυτά, ως επί το πλείστον, είναι ηλικίας μεταξύ είκοσι οχτώ (28) και τριάντα δύο (32) ετών, στοιχείο που τους επιτρέπει να έχουν ολοκληρώσει τις σπουδές τους ή και να έχουν συγκεντρώσει κάποια εργασιακή εμπειρία και απαραίτητο οικονομικό κεφάλαιο, παράγοντες που αποτελούν πλεονέκτημα έναντι των ατόμων ηλικίας μεταξύ είκοσι τεσσάρων (24) και είκοσι οκτώ (28) χρονών, οι οποίοι, εξαιτίας της σχετικά μικρότερης ηλικίας τους, δεν έχουν συγκεντρώσει ακόμα αντίστοιχες γνώσεις και πόρους και δεν έχουν αναπτύξει ανάλογες ικανότητες.

Αξίζει να αναφερθεί το εξής παράδοξο που συνάγεται από τα παραπάνω: Τα άτομα, των οποίων η απόφαση για την ανάληψη επιχειρηματικής δραστηριότητας συνεπάγεται μεγαλύτερο ρίσκο, καθώς εγκαταλείπουν την εργασία τους και μαζί την ασφάλεια και το σταθερό μισθό που αυτή προσφέρει, για να δημιουργήσουν τη δική τους επιχείρηση, δεν λαμβάνουν υπόψη και δεν επηρεάζονται από τις όποιες αντιρρήσεις του περιβάλλοντός τους. Αντίθετα, άτομα τα οποία αναλαμβάνουν μικρότερο ρίσκο, σε σχέση με την προηγούμενη ομάδα, καθώς είτε ως άνεργοι δεν έχουν «να χάσουν κάτι»,

είτε συνεχίζουν να εργάζονται, οπότε και έχουν ένα σταθερό και διασφαλισμένο εισόδημα, σχεδιάζουν την απόφασή τους σύμφωνα με τις αντιδράσεις των οικείων τους προσώπων.

Η ειδοποιός διαφορά είναι η αποφασιστικότητα που χαρακτηρίζει τους νεαρούς επίδοξους επιχειρηματίες, οι οποίοι μελετούν και σταθμίζουν μονάχα τις συγκυρίες και τις περιστάσεις της ζωής τους για να ιδρύσουν τη δική τους επιχείρηση, επιθυμία η οποία ταυτίζεται με ένα όνειρο ζωής.

«Δεν υπήρχε αμφιβολία ότι αυτό θα έκανα, ήρθαν όλα ρολόι σε αυτό το πράγμα. (...) Ήταν κάπως ιδανικό το τοπίο για να ξεκινήσουμε. (...) Οπότε βγήκε φυσικά και δεν ήταν ότι ρώτησα και κάποιον. Δηλαδή το συζήτησα αλλά δε ρώτησα ποτέ τη γνώμη κάποιου, ήταν δηλαδή ότι το ήθελα, ήξερα ότι το ήθελα, οπότε δεν υπήρχε θέμα να ρωτήσω κάποιον.»

3.4. Γραφειοκρατία και φορολογία

«(...)Στην ουσία υπάρχουν άπειρες μεταρρυθμίσεις οι οποίες θα πρέπει να γίνουν για να μπορείς να διευκολύνεις τους επιχειρηματίες και να δίνεις αξία στην ώρα τους. (...) Εμένα προσωπικά δεν με επηρέασε καθόλου αν θα συνεχίσω την εταιρεία μου δηλαδή προφανώς, είναι μια λεπτομέρεια σχετικά με όλα αυτά τα υπόλοιπα πράγματα που έχεις να κάνεις και με το πόσο δύσκολα είναι. Βέβαια, εκ των υστέρων (...) βλέπεις ότι δε σε βοηθάει καθόλου το περιβάλλον σου να ασχοληθείς με αυτό που έχεις να κάνεις, (...) το οποίο σου δημιουργεί μια τεράστια απογοήτευση και το αίσθημα της αδικίας, τελικά.»

Το θεσμικό πλαίσιο και το φορολογικό καθεστώς στη χώρα μας όχι μόνο επηρεάζουν αρνητικά τη λειτουργία των νεοσύστατων επιχειρήσεων, αλλά επιδρούν έντονα στη ψυχολογία του επιχειρηματία και συχνά λαμβάνονται σοβαρά υπόψη κατά τη διαδικασία λήψης της απόφασης.

Πιο συγκεκριμένα, παρά το γεγονός ότι από το έτος του 2012 έχει δημιουργηθεί μια νέα νομική εταιρική μορφή, η Ιδιωτική Κεφαλαιουχική Εταιρεία, η οποία διευκολύνει τη σύσταση νέων επιχειρήσεων με συνοπτικές διαδικασίες και ελάχιστο αρχικό κεφάλαιο, πολλές άλλες γραφειοκρατικές κωλυσιεργίες και οικονομικές υποχρεώσεις εμποδίζουν την ομαλή λειτουργία και ανάπτυξη τους. Από τα βασικά προβλήματα που αναφέρθηκαν είναι οι δαιδαλώδεις και χρονοβόρες γραφειοκρατικές διαδικασίες που απαιτούνται για τη διεκπεραίωση διαφόρων ζητημάτων που ανακύπτουν κατά τη λειτουργία της επιχείρησης, η εμπλοκή πολλών υπηρεσιών στη διευθέτηση ίδιων ζητημάτων, η παντελής έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ τους, η αργή ανάπτυξη των πληροφοριακών συστημάτων ώστε να διευκολύνονται οι διαδικασίες, η ελλιπής και πολλές φορές συγκεχυμένη και λανθασμένη ενημέρωση που προσφέρεται από τις

αρμόδιες υπηρεσίες, οι πολύ συχνές αλλαγές στην ισχύουσα νομοθεσία και το ασταθές περιβάλλον που ως εκ τούτου δημιουργείται.

Ως προς τις οικονομικές υποχρεώσεις και τα έξοδα που πρέπει να καλύπτονται, αυτά που αναφέρθηκαν ως πιο δυσβάσταχτα, είναι το τέλος επιτηδεύματος, οι μεγάλες ασφαλιστικές εισφορές προς τον Οργανισμό Ασφάλισης Ελεύθερων Επαγγελματιών (Ο.Α.Ε.Ε.) και προς το Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων (Ι.Κ.Α.) για εκείνες που απασχολούν υπαλλήλους, τα αυξημένα παράβολα και η φορολόγηση του κέρδους, όταν η επιχείρηση είναι κερδοφόρα. Σε όλα τα παραπάνω, προστίθενται τα λογιστικά έξοδα, όταν τη λογιστική παρακολούθηση της εταιρείας αναλαμβάνει εξωτερικός λογιστής.

Προκειμένου να ανταπεξέλθουν στα οικονομικά βάρη, αλλά και να καταφέρουν να επιβιώσουν οι ίδιοι, είτε εργάζονται παράλληλα ή/και στηρίζονται από την οικογένειά τους ή/και χρησιμοποιούν αποταμιεύσεις και προσωπικές τους οικονομίες.

Όλα τα παραπάνω, δεν έχουν αρνητικό αντίκτυπο μονάχα στην ίδια την επιχείρηση, αλλά ακόμα περισσότερο επηρεάζουν τη διάθεση και τη ψυχολογία του επιχειρηματία, δημιουργώντας ποικίλα συναισθήματα. Καταρχήν, οι γραφειοκρατικές διαδικασίες αποσυντονίζουν και αποπροσανατολίζουν τον επιχειρηματία, ο οποίος υποχρεούται, έτσι, να ασχολείται με δευτερεύουσας σημασίας ζητήματα και να δαπανά σε αυτά πολύτιμο χρόνο, ενώ οι συχνές αλλαγές στη σχετική νομοθεσία και το φορολογικό καθεστώς αυξάνουν την αβεβαιότητα και καθιστούν το επιχειρηματικό περιβάλλον ασταθές και δυσπρόσιτο. Ως εκ τούτου, τα συναισθήματα που κυριαρχούν είναι το άγχος, η ανασφάλεια, ο φόβος, η αγωνία, η απογοήτευση, ο θυμός και η αγανάκτηση.

Ωστόσο, παρά τα πολύ αρνητικά συναισθήματα που δημιουργούνται, σε κάποιες περιπτώσεις, το μέγεθος της γραφειοκρατίας και οι δυσκολίες που αυτή συνεπάγεται θεωρούνται δεδομένα και αυτονόητα, χωρίς να αποτελούν αποτρεπτικό παράγοντα για την έναρξη της επιχείρησης.

Το ίδιο δεν ισχύει με τα φορολογικά έξοδα που συμπεριλαμβάνονται στο ρίσκο το οποίο αναλαμβάνεται, αυξάνουν το αρχικό απαιτούμενο κεφάλαιο και γι' αυτό το λόγο επηρεάζουν την απόφαση για την έναρξη της επιχείρησης, η οποία εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από αυτόν τον παράγοντα. Στο παρακάτω παράθεμα, φαίνεται ξεκάθαρα η αγωνία και η έντονη επιθυμία του επίδοξου επιχειρηματία να εξασφαλισθεί πρώτα μια οποιαδήποτε χρηματοδότηση και αμέσως μετά να πραγματοποιηθεί η έναρξη της επιχείρησης, ώστε να αποφευχθεί κάθε ενδεχόμενο και πιθανότητα που θα θέτει σε κίνδυνο το νέο επιχειρηματικό εγχείρημα.

«(...)Γνωρίζουμε, λοιπόν, ότι πρέπει να πάρουμε κάποιο ρίσκο για να δημιουργήσουμε την επιχείρηση ... και το φορολογικό και τα χρήματα που πρέπει να δώσουμε είναι μέσα σε αυτό το ρίσκο. Γι' αυτό η άποψή μου είναι ότι πρέπει να είμαστε πολύ κοντά στο να κλείσει μια συμφωνία, εντός εισαγωγικών, να βγει μια χρηματοδότηση...και τότε να πάρουμε ένα ρίσκο να πληρώσουμε κάποια φορολογικά, τέτοια πράγματα. (...)»

3.5. Οι ευκαιρίες της οικονομικής κρίσης

« (...) και σίγουρα (η κρίση) δημιούργησε ευκαιρίες εκμετάλλευσης κάποιων καταστάσεων. Εγώ δεν το λέω με αυτή την έννοια, το λέω καθαρά ευκαιρία. Δηλαδή, για μένα προσωπικά και για την ομάδα, όπως το βλέπουμε, το θεωρούμε ως ευκαιρία το ότι δεν είχαμε δουλειά και ότι μας δίνει τη δυνατότητα να μάθουμε καινούργια πράγματα, να μπορούμε σε καινούργια πεδία ενδιαφέροντος και να ασχοληθούμε με πράγματα που βλέπουμε ότι τραβάνε ας πούμε. Το είδαμε κάπως έτσι. Καθαρά.»

Ως προς τις αρνητικές της επιπτώσεις, η οικονομική κρίση φαίνεται να έχει επηρεάσει τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων με τη δυσκολία εξεύρεσης οικονομικών πόρων και την εξασφάλιση απαραίτητων χρηματοδοτήσεων. Ωστόσο, οι βιώσιμες και ήδη κερδοφόρες επιχειρήσεις επηρεάστηκαν άμεσα από τις εξελίξεις της θερινής περιόδου του τρέχοντος έτους, που σφραγίστηκε με την διεξαγωγή του δημοψηφίσματος και την επιβολή του ελέγχου των κεφαλαίων. Αυτό είχε άμεση συνέπεια στις εισροές τους, καθώς είτε διεκόπησαν συνεργασίες και έχασαν πελάτες, είτε πολλές πληρωμές καθυστέρησαν να πραγματοποιηθούν. Όλα αυτά συνέβησαν σε μια περίοδο, που όπως διατυπώθηκε από τους ερωτώμενους, φαινόταν πώς η βαριά ύφεση και η κρίση είχε ξεκινήσει να υποχωρεί και η οικονομία να αποκαθίσταται.

Το ενδιαφέρον, όμως, στοιχείο που προέκυψε είναι ότι η οικονομική κρίση δεν δημιούργησε μόνο αντίξοες συνθήκες και δεν επέδρασε μόνο αρνητικά. Νέοι άνθρωποι, εβρισκόμενοι άνεργοι στην πιο «παραγωγική» τους ηλικία, ανέφεραν ότι οδηγήθηκαν, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, να αναζητήσουν εναλλακτικές και να δημιουργήσουν προοπτικές σε «νέα πεδία ενδιαφέροντος». Εδώ, είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι εντός της κρίσης κατάφεραν όχι μόνο να στραφούν σε τομείς, σε «πράγματα που βλέπουμε ότι τραβάνε», δηλαδή που μπορούν να εξασφαλίσουν επαγγελματικές προοπτικές και να αποφέρουν οικονομικό κεφάλαιο, αλλά πολύ περισσότερο να ασχοληθούν με νέες δραστηριότητες, οι οποίες τους προσφέρουν γνώση και ευχαρίστηση και όχι απλώς και μόνο ένα εισόδημα ή μισθό.

Κατ' ανάλογο τρόπο, υποστηρίχθηκε ότι οι άνθρωποι μέσα σε δύσκολες συνθήκες, προκειμένου να προσαρμοστούν και να επιβιώσουν, αναζητούν και δημιουργούν διαφορετικά πλαίσια στόχων-μέσων, αναπτύσσοντας νέες ιδέες και διευρύνοντας τους ορίζοντές τους. Όλα αυτά, γίνονται αντιληπτά από τους δρώντες ως παράγοντες καθοριστικής σημασίας για την επίτευξη της οικονομικής ανάπτυξης, δεδομένων των πάγιων αδυναμιών και δυσλειτουργιών της ελληνικής οικονομίας που αναγνωρίζονται και επισημαίνονται από τους ίδιους τους ερευνώμενους.

Αξίζει, εδώ, να σημειωθεί ότι το σύνολο ανεξαιρέτως του υπό έρευνα δείγματος δηλώνει αισιοδοξία για το μέλλον, ενώ αυτό ακριβώς ήταν και το αίσθημα που επικρατούσε εξ' αρχής, από το στάδιο ακόμη, της επεξεργασίας της ιδέας για την έναρξη της επιχείρησης. Φαίνεται, επομένως, ότι η αντίληψη πως η οικονομική κρίση δημιούργησε όχι μόνο δυσκολίες, αλλά και δυνατότητες, συνδέεται άμεσα με το στοιχείο της αισιοδοξίας, το οποίο έχει ιδιαίτερη σημασία γι' αυτούς οι οποίοι όχι μόνο καταφέρνουν

να αντιλαμβάνονται και να αξιοποιούν, αλλά και να μετατρέπουν προβλήματα σε δυνατότητες και ευκαιρίες.

« (...)Το θέμα είναι ότι μας έβαλε (η κρίση) σε μια λογική να σκεφτόμαστε, να σκεφτόμαστε μάλλον σκέτο. Να φύγουμε λίγο από τα σύνορα, να δούμε πώς δουλεύουν άλλοι, να ξέρουμε ότι δεν είμαστε μια επιχείρηση που μπορούμε να στηριχθούμε μόνο στο ΕΣΠΑ ή στο ευρωπαϊκό πρόγραμμα ή στο δημόσιο. Πρέπει (...) να παράγουμε.»

4. Συμπεράσματα

Από την ανάλυση και επεξεργασία του ερευνητικού υλικού προκύπτουν τα παρακάτω στοιχεία: Η εκμετάλλευση ευκαιριών στην αγορά για την αποκόμιση επιχειρηματικού κέρδους και κατ' ανάλογο τρόπο η ενασχόληση με την επιχειρηματικότητα εξ' ανάγκης για την εξασφάλιση εισοδήματος και εργασίας δεν αρκούν για να εξηγήσουν την ανάληψη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών όταν τα επιχειρηματικά κέρδη προκύπτουν σε βάθος χρόνου. Όταν μάλιστα αυτό συμβαίνει σε περιόδους κρίσης και οικονομικής δυσπραγίας, όπου το άτομο έχει άμεσα ανάγκη την αποκόμιση εισοδήματος, τότε ούτε το είδος της επιχειρηματικότητας ευκαιρίας, ούτε και το αντίστοιχο της ανάγκης επαρκούν να περιγράψουν τα βαθύτερα κίνητρα που ενθαρρύνουν τους νέους.

Αντιθέτως, η χαρά και η αίσθηση της δημιουργίας, η ανάγκη να αισθανθεί το άτομο παραγωγικό και χρήσιμο είναι που τελικά οδηγούν στην εκδήλωση επιχειρηματικής συμπεριφοράς. Αυτό, όμως, δεν αναιρεί το γεγονός ότι παρουσιάζονται και αξιοποιούνται ευκαιρίες για τη δημιουργία επαγγελματικής προοπτικής και εισοδήματος. Με την επιχειρηματική, ωστόσο, δράση ικανοποιείται ταυτόχρονα η βαθύτερη ανάγκη του ατόμου για δημιουργία.

Εκτός από την εμπειρία, την παιδεία και την εκπαίδευση που μπορούν να συμβάλλουν θετικά όχι μόνο στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, αλλά και στη καλή λειτουργία της επιχείρησης, η συνεργασία, επίσης, φαίνεται να έχει έναν εξίσου καθοριστικό ρόλο. Η ύπαρξη ομάδας συνεταίρων και η υγιής συνεργασία μεταξύ τους προσφέρει μια σειρά από πλεονεκτήματα που μπορούν να αντισταθμίσουν πολλά από τα εμπόδια που δυσχεραίνουν είτε τη δημιουργία επιχειρηματικών εγχειρημάτων, είτε την ανάπτυξη αυτών.

Καταρχήν, μέσω της συνιδιοκτησίας της εταιρείας μοιράζεται το αρχικό κεφάλαιο και έτσι περιορίζεται και ο συνεπαγόμενος κίνδυνος. Επιπλέον, καθορίζονται οι ρόλοι και κατανέμονται οι ευθύνες, ούτως ώστε όλοι να μοιράζονται ένα μέρος αυτών και η διοίκηση, η οργάνωση και ο έλεγχος της επιχείρησης να διευκολύνεται. Πολύ περισσότερο δε, η συνεργασία με άτομα εμπιστοσύνης και η καλή επικοινωνία μεταξύ αυτών προσφέρουν ασφάλεια στον κάθε ένα μέσα σε αυτή. Οι διαφωνίες και οι τριβές που αναπόφευκτα δημιουργούνται, όχι μόνο δεν αποτελούν εμπόδια, αλλά συμβάλλουν στην ανάπτυξη νέων ιδεών και στην εξέλιξη της εταιρείας μέσω αυτών. Ως εκ τούτου, η συνεργασία μπορεί να θεωρηθεί ως κοινωνικό κεφάλαιο που βοηθά τα άτομα να επιτύχουν τους καθορισμένους στόχους τους.

Ενώ η σκέψη και η πρόθεση εκκίνησης μιας επιχείρησης συνήθως συζητείται με το οικείο περιβάλλον, η απόφαση αντίθετα δεν επηρεάζεται πάντοτε από αυτό. Άτομα αυτόνομα, ανεξάρτητα και κυρίως αποφασισμένα να ασχοληθούν να την επιχειρηματικότητα, που αποτελεί όνειρο ζωής τους, δεν λαμβάνουν υπόψη τις αντιδράσεις του περιβάλλοντός τους. Αντιθέτως, άτομα επιφυλακτικά και διστακτικά

δίνουν ιδιαίτερη σημασία στις συζητήσεις με την οικογένειά τους ή με άλλα άτομα του οικείου τους περιβάλλοντος. Αυτό δεν αποτελεί έκπληξη.

Ενδιαφέρον, όμως, έχει το γεγονός ότι άτομα που αναλαμβάνουν μεγαλύτερο ρίσκο, καθώς εγκαταλείπουν την εργασία τους και αποφασίζουν να κινηθούν σε ένα αβέβαιο πλαίσιο, δεδομένων των δύσκολων οικονομικών συγκυριών, σταθμίζουν μόνοι τις περιστάσεις τη ζωής τους και οδηγούνται στην απόφασή τους στοχαζόμενοι αυτόνομα και ανεξάρτητα από τις αντιρρήσεις των οικείων προσώπων.

Σοβαρά εμπόδια για την ενασχόληση με επιχειρηματικές δράσεις θέτει το ισχύον φορολογικό καθεστώς, ενώ τροχοπέδη για την εύρυθμη λειτουργία και ανάπτυξη των νεοσύστατων επιχειρήσεων αποτελεί ο μεγάλος όγκος γραφειοκρατίας και οι δυσκολίες που αυτός συνεπάγεται. Οι δύο αυτοί παράγοντες δημιουργούν αρνητικά συναισθήματα, ενώ ταυτόχρονα επηρεάζουν άμεσα και τον επιχειρηματία, ο οποίος στην μία περίπτωση δαπανά πολύτιμο χρόνο για δευτερεύουσας σημασίας ζητήματα και στη δεύτερη περίπτωση αγωνιά και αγωνίζεται για την εξεύρεση του απαιτούμενου κεφαλαίου για τα φορολογικά και άλλα οικονομικά βάρη.

Παρά το αντίξοο παρόν και το δυσοίωνο μέλλον, η αισιοδοξία κυριαρχεί και η κρίση μετατρέπεται σε ευκαιρία για την δημιουργία μελλοντικών προοπτικών και εναλλακτικών λύσεων στα υπάρχοντα προβλήματα. Οι δυσκολες συνθήκες εντείνουν την ανάγκη για επιβίωση και παράγουν έτσι νέες ιδέες, ανοίγουν νέους ορίζοντες και δημιουργούν ελπίδες για το μέλλον.

Συνεπώς, οι δυνατότητες συνοψίζονται ακριβώς στην χαρά και στο αίσθημα της δημιουργίας, στην επικοινωνία και τη συνεργασία, στις ευκαιρίες που μένουν ανεκμετάλλευτες και στις ευκαιρίες που μπορούν να δημιουργηθούν. Αντίθετα, οι δυσκολίες εντοπίζονται στο εξωτερικό περιβάλλον και σε εξωγενείς παράγοντες, στις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συγκυρίες. Το κρίσιμο είναι ότι ακόμα και, εντός αυτών, φαίνεται ότι υπάρχουν διέξοδοι και εναλλακτικές.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Ιωαννίδης Σ. (1995). *Σύγχρονες Θεωρίες για την Φύση της Επιχειρηματικότητας. Ανάλυση και κριτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Κυριαζή Ν. (1999). *Η Κοινωνιολογική Έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*, Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Πετράκης Π. Ε. (2008). *Η Επιχειρηματικότητα*, Αθήνα: Εκδόσεις Π.Ε. Πετράκη.
- Τσιώλης Γ., Σιούτη Ε. (2013). «Προλογικό σημείωμα», στο: Τσιώλης Γ., Σιούτη Ε. (επιμ.), *Βιογραφικές (ανα)κατασκευές στην ύστερη νεωτερικότητα. Θεωρητικά και μεθοδολογικά ζητήματα της βιογραφικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*, Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος.
- Hayes N. (1998). *Εισαγωγή στην ψυχολογία*, Β' Τόμος, [Επόπτης ελληνικής έκδοσης: Παρασκευόπουλος Ν. Ι.], Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Schumpeter A. J. (2006). *Καπιταλισμός, Σοσιαλισμός και Δημοκρατία*, [Μετάφραση: Τσαμπρούνης Χ.], Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Ξενόγλωσση

- Archer S. M. (2003). *Structure, Agency and the Internal Conversation*, New York: Cambridge University Press.
- Baptista R., Karaöz M., Mendonca J. (2007). "Entrepreneurial Backgrounds, Human Capital and Start-up Success", *Jena Economic research papers*, No. 2007,045, pp. 1-39
- Barba-Sánchez V., Atienza-Sahuquillo C. (2012). "Entrepreneurial behavior: Impact of motivation factors on decision to create a new venture", *Investigaciones Europeas de Dirección y Economía de la Empresa*, 18:2, pp. 132-138
- Boari C., Presutti M. (2004). "Social Capital and Entrepreneurship inside an Italian Cluster-Empirical Investigation", Presentation to Department of Business Studies, Uppsala University (<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:129126/FULLTEXT01.pdf>- accessed 18 September 2015- πρόσβαση 18 Σεπτεμβρίου 2015)
- Braun V., Clarke V. (2006). "Using thematic analysis in psychology", *Qualitative Research in Psychology*, 3:2, pp. 77-101
- Bruederl J., Preisendorfer P., Ziegler R. (1992). "Survival chances of newly founded business organizations", *American Sociological Review*, 57, pp. 227-242

- Casson M. (2003), *The entrepreneur: An economic theory*, Massachusetts: Edward Elgar Publishing.
- Gloor A. P., Dorsaz P., Fuehres H. (2011). “Analyzing Success of Startup Entrepreneurs by Measuring their Social Network Distance to a Business Networking Hub”, *Proceedings 3rd Intl. Conf on Collaborative Innovation Networks COINs*, Basel, Switzerland
(http://www.ickn.org/documents/COINs11_Swissnex.pdf- accessed 18 September 2015- πρόσβαση 18 Σεπτεμβρίου 2015)
- Greve A., Salaff W. G. (2003). “Social Networks and Entrepreneurship”, *Entrepreneurship, Theory and Practice*, 28 (1), pp. 1-22
- Jayawarna D., Rouse J., Macpherson A. (2007). “Pathways to Entrepreneurship Across the Life Course: An Innovative Model”, Institute for Small Business & Entrepreneurship
(<file:///C:/Users/%CE%A7%CE%A1%CE%97%CE%A3%CE%A4%CE%97%CE%A3/Downloads/BP07-Disc.pdf> - accessed 18 September 2015- πρόσβαση 18 Σεπτεμβρίου 2015)
- Knight H. F. (1964). *Risk, Uncertainty and Profit*, New York: Sentry Press.
- Llisterri J. J., Kantis H., Angelelli P., Tejerina L. (2007). “ Is Youth Entrepreneurship a Necessity or an Opportunity? A First Exploration of Household and New Enterprise Surveys in Latin America”, *Micro, Small and Medium Enterprise Division*, Inter-American Development Bank
(<https://publications.iadb.org> - accessed 2 March 2016 – πρόσβαση 2 Μαρτίου 2016)
- Okhomina, D. (2010). “Entrepreneurial Postures and Psychological Traits: The Sociological Influences of Education and Environment.” *Research in Higher Education Journal*, Vol. 8, 20
(<http://www.aabri.com/manuscripts/10464.pdf> - accessed 18 September 2015- πρόσβαση 18 Σεπτεμβρίου 2015)
- Rauch A., Frese M. (2000). “Psychological approaches to entrepreneurial success. A general model and an overview of findings”, in C. L. Cooper & I. T. Robertson (Eds.), *International Review of Industrial and Organizational Psychology*, Chichester: Wiley, pp. 101-142
- Scheinberg S., McMillan I. C. (1988). “A 11 country study of motivation to start a business”, in Kirchoff B.A., Long W. A., McMullan W.ED., Vesper K.H., Wetzel W.E. (Eds.) *Frontiers of Entrepreneurship Research*, Wellesley, MA: Baston College, pp. 669-687
- Schoof U. (2006). “Stimulating Youth Entrepreneurship: Barriers and incentives to enterprise start-ups by young people”, *Series on Youth and Entrepreneurship*, International Labour Office, SEED Working Paper No. 76

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ

ΕΛΙΑΜΕΠ **ΕΛΙΑΜΕΠ**

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ & ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
HELLENIC FOUNDATION FOR EUROPEAN & FOREIGN POLICY

Λεωφ. Βασιλ. Σοφίας 49, 10676 Αθήνα | Τηλ. +30 210 7257 110 | Fax +30 210 7257 114 | E-mail info@crisisobs.gr